

ГОНЧАРУК

Владислав Володимирович – академік НАН України, директор Інституту колоїдної хімії та хімії води ім. А.В. Думанського НАН України

АНАТОЛІЙ ТЕРЕНТІЙОВИЧ ПИЛИПЕНКО – ЛЮДИНА, ВЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ

До 100-річчя від дня народження
академіка А.Т. Пилипенка

3 травня 2014 р. наукова громадськість світу відзначила 100-річчя від дня народження академіка НАН України Анатолія Терентійовича Пилипенка – видатного вченого, педагога, блискучого організатора науки, істинного творця, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України, який зробив значний внесок у розвиток аналітичної хімії, хімії комплексних сполук та охорони навколишнього середовища.

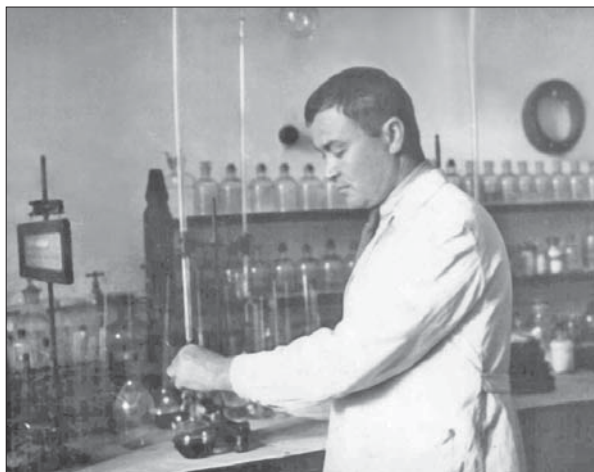
Анатолій Терентійович Пилипенко народився 3 травня 1914 р. в селі Кирилівка (нині Шевченкове) Черкаської області. У 1931 р. він вступив на хімічний факультет Київського індустріального (нині політехнічного) інституту, після закінчення якого залишився в аспірантурі на кафедрі аналітичної хімії. Перші наукові роботи Анатолія Терентійовича були присвячені теорії розчинності осадів, пізніше він досліджував методи аналізу рідкісних елементів, а в 1939 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Дослідження методів аналізу танталу і ніобію».

Під час Великої Вітчизняної війни Анатолій Терентійович був учасником бойових дій, його нагороджено орденом Вітчизняної війни II ступеня. У 1944 р. він повертається до Києва і починає читати курс лекцій студентам як доцент кафедри аналітичної хімії Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. У цей час у своїй науковій діяльності А.Т. Пилипенко велику увагу приділяє проблемі використання органічних реагентів у аналітичних цілях.

У 1960 р. Анатолій Терентійович успішно захистив докторську дисертацію на тему «Використання сірковмісних органічних реактивів в аналізі», в якій узагальнив результати дослідження взаємодії низки органічних реагентів з неорганічними іонами і можливість застосування утворених комплексних сполук в аналізі складних об'єктів.

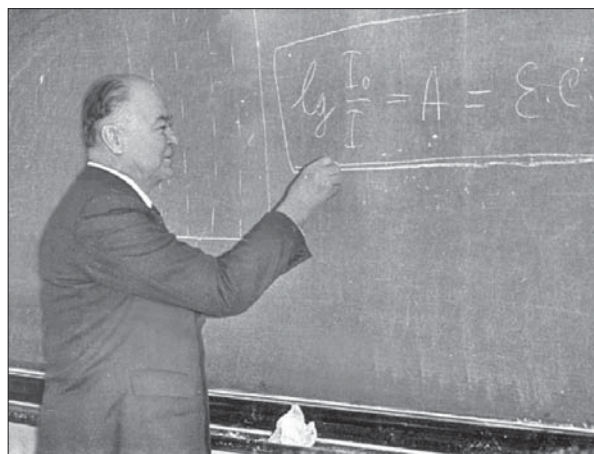
Академік А.Т. Пилипенко
(03.05.1914–20.04.1993)

А.Т. Пилипенко — аспірант Київського політехнічного інституту. 1938 р.

Захист докторської дисертації. 1960 р.

Під час лекції на хімічному факультеті КДУ

На чолі відділу аналітичної хімії ІКХХВ ім. А.В. Думанського АН УРСР. 1989 р.

У період 1960—1968 рр. А.Т. Пилипенко тричі обирався деканом хімічного факультету Київського державного університету, був про-ректором з навчальної роботи (1971—1975).

У 1961 р. Анатолій Терентійович організував і очолив в Університеті кафедру хімії та аналізу рідкісних елементів, на якій активно проводилися дослідження комплексних сполук рідкісних елементів з азот-, сірко- і селеністими органічними реагентами.

У 1969—1971 рр. Анатолій Терентійович був заступником директора Інституту загальної та неорганічної хімії (ІЗНХ) АН УРСР. Починаючи з 1968 р. і впродовж наступних 20 років А.Т. Пилипенко керував відділом аналітичної хімії спочатку в ІЗНХ АН УРСР, а в 1975 р. відділ було переведено до Інституту колоїдної хімії та хімії води (ІКХХВ) АН УРСР. З 1975 по 1988 рр. Анатолій Терентійович був директором ІКХХВ АН УРСР, потім — його почесним директором. У 1969 р. А.Т. Пилипенка було обрано членом-кореспондентом АН УРСР, а в 1976 р. — академіком АН УРСР.

Усе своє життя Анатолій Терентійович Пилипенко присвятив служінню науці. Продовжуючи справу своїх видатних учителів, учених зі світовим ім'ям — М.О. Тананаєва і А.К. Бабка, А.Т. Пилипенко зробив величезний внесок у розвиток аналітичної хімії.

Особливе місце у його науковій діяльності посідають фундаментальні дослідження координаційних сполук металів з органічними реагентами та їх хіміко-аналітичних властивостей,

Зі своїм заступником з наукової роботи В.В. Гончаруком в ІКХХВ ім. А.В. Думанського АН УРСР. 1985 р.

аналітична хімія різнолігандних сполук, теоретичне і експериментальне обґрунтування механізму комплексоутворення. Під керівництвом А.Т. Пилипенка широко розвивалися фотометричні, хемілюмінесцентні, флуоресцентні, кінетичні, електрохімічні, хроматографічні, атомно-абсорбційні, ЯМР- і ЕПР-спектроскопічні методи аналізу; проводилося ґрунтовне квантово-хімічне вивчення будови координаційних сполук, що давало змогу прогнозувати оптичні властивості реагентів-барвників.

Анатолій Терентійович віддавав також багато сил та енергії науковій і науково-організаційній роботі в галузі охорони й раціонального використання водних ресурсів України. В останні роки життя значну увагу він приділяв розвитку методів аналізу об'єктів навколишнього середовища.

Під керівництвом А.Т. Пилипенка в Інституті колоїдної хімії та хімії води ім. А.В. Думанського АН УРСР у галузі технології очищення природних і стічних вод чітко визначилися два основних наукових напрями: «Замкнуті цикли водопостачання в промисловості» і «Безвідходна технологія комплексної переробки мінералізованих природних і стічних вод». За останнім напрямом Анатолій Терентійович був науковим керівником багатьох робіт. У рамках республіканської комплексної програми під його керівництвом було створено безвідходну технологію комплексної переробки шахтних вод.

А.Т. Пилипенко був членом Наукової ради АН СРСР з аналітичної хімії, впродовж 25 ро-

Зустріч біля Інституту. Зліва направо: В.Д. Походенко, Б.Є. Патон, В.В. Гончарук, Л.А. Кульський, А.Т. Пилипенко. 1993 р.

Нагорода з рук президента НАН України академіка Б.Є. Патона. 1981 р.

Стажування вченого з Індії С. Панде (ліворуч) в ІКХХВ ім. А.В. Думанського АН УРСР. 1985 р.

ків головував у Науковій раді АН УРСР з проблеми «Аналітична хімія», очолював кваліфікаційну Раду із захисту докторських і кандидатських дисертацій Інституту колоїдної хімії та хімії води, був членом кваліфікаційної ради із захисту дисертацій Київського державного університету, керівником секції аналітичної хімії Київського відділення Всесоюзного хімічного товариства ім. Д.І. Менделєєва.

Протягом багатьох років Анатолій Терентійович входив до складу редколегій наукових журналів «Український хімічний журнал», «Журнал аналитической химии», був засновником і головним редактором журналу «Химия и технология воды».

Велику увагу Анатолій Терентійович приділяв також організації наукових конференцій та з'їздів. Він брав активну участь в організації серії радянсько-японських симпозіумів з аналітичної хімії, причому один із перших симпозіумів цієї серії відбувся в 1984 р. у Києві.

А.Т. Пилипенко за своє наукове життя опублікував понад 1000 наукових робіт, був автором і співавтором 19 монографій, підручників та довідників. За його книгами навчалося і ще навчатиметься не одне покоління хіміків як в Україні, так і за кордоном. Так, монографію «Колориметрический анализ», написану у співавторстві з А.К. Бабком, перекладено угорською, китайською і польською мова-

ми. Монографію «Фотометрический анализ. Общие сведения и аппаратура» було видано англійською, польською, китайською та в'єтнамською мовами. Анатолій Терентійович написав також і кілька широковідомих підручників, з яких, наприклад, «Аналітичну хімію» (1969) у співавторстві з Ф.Г. Жаровським та І.В. П'ятницьким було перевидано в 1982 р. і удостоєно Державної премії України.

Чимало зусиль Анатолій Терентійович докладав до підготовки наукової зміни. Він був професором кафедри хімії та аналізу рідкісних елементів Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Під керівництвом А.Т. Пилипенка захищено 69 кандидатських і 5 докторських дисертацій. Його численні учні працюють у багатьох установах України, Болгарії, Польщі, В'єтнаму, Кореї, Індії та інших країн.

За успішну наукову, педагогічну і громадську діяльність А.Т. Пилипенка було нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани» і багатьма медалями, присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України», присуджено премію ім. Л.В. Писаржевського Академії наук України.

Світла пам'ять про Анатолія Терентійовича Пилипенка живе в серцях його близьких, колеґ, учнів, у його численних працях, у глибокій шані всієї наукової громадськості.